

Ukrainy, statei 268, 271 Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (sprava pro pravo vilnoho vyboru zakhysnyka) [Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 16.11.2000 No. 13-пн/2000 in the case of the constitutional appeal of citizen Soldatov Hennadiy Ivanovych regarding the official interpretation of the provisions of Article 59 of the Constitution of Ukraine, Article 44 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, Articles 268, 271 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses (the case about the right to freely choose a defense attorney)]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. 2000. № 47. St. 109. [in Ukr.].

10. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [The Code of Ukraine on Administrative Offenses] : Zakon Ukrainy vid 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Alaskar Huseinli. Problems of legal regulation of the lawyer's legal activity in administrative proceedings. The article examines the main problems of legal regulation of a lawyer's activities in administrative proceedings. The author notes that currently the legislation regulating the professional legal activity of lawyers in Ukraine is in a state of renewal and modernization. It is the sphere of administrative regulation of the activities of lawyers that requires legal regulation specifically in the aspect of determining the legal status of a lawyer, guarantees for the implementation of lawyer activity, improper legal consolidation and application in practice of the provisions regarding the rights and duties of lawyers in administrative proceedings.

The article also focuses on the fact that in order to modernize the bar, it is necessary to take into account the following needs: 1) reforming the bar institute by borrowing the international and European practice of the activity and functioning of the bar; 2) legislative improvement of the legal provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to ensure the possibility for lawyers to use their legal rights in practice and to increase the safety of lawyers during the judicial process; 3) improvement of state legislation in the field of activity of Ukrainian lawyers behind bars and, accordingly, foreign lawyers on the territory of Ukraine; 4) improvement of the system of professional development of lawyers in Ukraine and provision of necessary training and retraining of lawyers in Ukraine at the legislative level.

The author identified the main problems of legal regulation of the lawyer's legal activity in administrative proceedings. It was concluded that the obsolescence and inconsistency of the administrative and legal norms of the current legislation leads to the impossibility of the lawyer realizing his legal rights and duties. It is emphasized that the absence of a clear list of powers of a lawyer as a participant in administrative proceedings leads to certain difficulties in protecting the rights, freedoms and interests of a person, and to the fact that the role of a lawyer in administrative proceedings becomes optional. And this creates obstacles for citizens to exercise their constitutional right to protection within the framework of administrative-delict proceedings.

Keywords: lawyer, administrative litigation, proceedings, shortcomings.

УДК: 342.98

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-396-401

Анна ЖЕЛІЗНЯК[©]

ад'юнкнт

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Здійснено спробу обґрунтування перспектив удосконалення законодавчого закріплення обставин, що виключають адміністративну відповідальність. Наголошено, що сучасні підходи до врегулювання суспільних відносин адміністративно-правовими нормами зосереджені в межах трьох складових: адміністративного судочинства, адміністративних справ (адміністративних процедур) та справ про адміністративні правопорушення (проступки). Звернено увагу на те, що в перспективному законодавстві України про адміністративну відповідальність має бути враховано

© А. Желізняк, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-6586-6550>

anna2018soglasie@gmail.com

принцип пріоритетності прав, свобод та законних інтересів людини. Вказано на необхідність конкретизації та імперативності звільнення від адміністративної відповідальності за умови малозначності вчиненого правопорушення, а також унаслідок вчинення правопорушення під дією непереборної сили або надзвичайних обставин. Наголошено на доцільності звільнення від адміністративної відповідальності у зв'язку зі вчиненням адміністративного правопорушення під дією фізичного та/або психічного примусу. Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення порядку заповнення формулярів про наявність обставин, що виключають адміністративну відповідальність. Зроблено висновок, що забезпечення всебічного розгляду справ про адміністративні правопорушення неможливе без розширення й уточнення переліку обставин, що виключають адміністративну відповідальність. Підкреслено, що у КУпАП не передбачено спеціальної процедури встановлення обставин, що виключають адміністративну відповідальність. Такий стан справ заважає ефективному захисту прав та законних інтересів осіб, щодо яких розглядається питання про притягнення до адміністративної відповідальності. Підтримано позицію про необхідність розробки якісно нового кодифікованого акта про адміністративну відповідальність в Україні у майбутньому.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, обставини, адміністративне правопорушення, удосконалення, звільнення від відповідальності, психічний стан, психологічна допомога, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Доволі очевидним сьогодні є факт того, що розвиток вітчизняного законодавства про адміністративну відповідальність не має узгодженого напрямку. Поряд із численними проектами та пропозиціями від фахівців у царині деліктного права необхідно спиратися на наближення до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС) з цього питання. Причому стосовно європейського законодавства також можна констатувати наявність багатоманітності поглядів на місце адміністративних санкцій у системі юридичної відповідальності фізичних осіб. Значною мірою це стосується трансформації адміністративної відповідальності в її традиційному розумінні у право проступків, охоплення всіх протиправних дій з меншою суспільною небезпечністю кримінально-правовими нормами чи нормами цивільного права. Так само дискусійним і досі невирішеним на національному рівні є питання адміністративної відповідальності юридичних осіб, що значною мірою обмежує правозастосовну діяльність уповноважених суб'єктів щодо своєчасного і ефективного реагування на факти вчинення протиправних діянь.

У сукупності це створює коло проблем нормативного, організаційного та правоохоронного характеру, вирішення яких вбачається можливим шляхом запровадження комплексної централізованої державної політики щодо удосконалення інституту адміністративної відповідальності в Україні. Причому не можна применшувати важливість цього кроку як в умовах триваючого режиму воєнного стану, так і у повоєнний період.

З огляду на вищевикладене дослідження перспектив удосконалення законодавчого закріплення обставин, що виключають адміністративну відповідальність, набуває невідкладного значення та актуальності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженню проблем адміністративної відповідальності присвятили свої праці такі науковці, як: Е. Демський, Р. Калюжний, В. Колпаков, О. Кузьменко, Б. Логвиненко, Д. Лук'янець, Р. Опацький, С.. Петков, В. Теремецький, Х. Ярмакі, О. Юнін та багато інших.

Водночас потрібно наголосити на тому, що безпосередньо обставини, що виключають адміністративну відповідальність, ще не ставали предметом наукового пошуку. Зважаючи на людиноцентристську доктрину сучасного адміністративного права, удосконалення законодавчого закріплення таких обставин відіграє ключову роль у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів людини. Таким чином, питання удосконалення законодавчого закріплення обставин, що звільняють від адміністративної відповідальності, набуває невідкладного значення.

Метою статті є визначення перспектив удосконалення законодавчого закріплення обставин, що виключають адміністративну відповідальність.

Виклад основного матеріалу. Слід розпочати з того, що сучасні погляди на адміністративно-правові відносини зосереджені в межах трьох системоутворюючих компонентів: адміністративного судочинства, адміністративних справ (адміністративних процедур) та справ про адміністративні правопорушення (проступки).

Якщо торкатися першої складової, то можна впевнено стверджувати про те, що

в Україні ефективно функціонує система адміністративних судів. Ключовим кодифікованим актом виступає прийнятий 06.07.2005 Кодекс адміністративного судочинства, що визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах [1].

Стосовно другої складової потрібно вказати на прийняття важливого, без перебільшення, Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022, що регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи та законні інтереси людини і громадянина [2].

Щодо третьої складової – відносин, що складаються у зв'язку зі вчиненням адміністративних правопорушень, – відбувається найбільше дискусій. Сама собою адміністративна відповідальність може бути ефективним інструментом в Україні, але її розвиток відбувається вкрай безсистемно. Значною мірою це пов'язане з триваючою дією Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 [3], котрий досі не замінено на більш прогресивний законодавчий акт.

Якщо розглядати адміністративну відповідальність більш предметно, то слід погодитися з думкою В. Колпакова, що, по-перше, місце і роль адміністративної відповідальності в адміністративно-правовому просторі визначається насамперед тим, що відносини адміністративної відповідальності разом із відносинами публічного управління, адміністративних послуг і адміністративного судочинства утворюють предмет адміністративного права. По-друге, особливість адміністративної відповідальності полягає у прагматичності її теоретичних концепцій, переважна спрямованість яких окреслена проблематикою КУпАП. А по-третє, особливістю адміністративної відповідальності є тісні зв'язки з кримінальною відповідальністю, тоді як адміністративного проступку – з кримінальним правопорушенням [4, с. 7].

Окрім цього, варто погодитися з Б. Логвиненком у тому, що нагальною проблемою слід вважати дискусію про перспективи подальшого існування чинного КУпАП шляхом його санації або ж заміни якісно новим кодифікованим актом. На думку вченого, і перший, і другий із можливих сценаріїв недостатньо розроблені, а тому діючий кодекс продовжує своє існування, «накопичуючи» у власному змісті зміни і доповнення, призначені для поліпшення його актуальності та відповідності вимогам сьогодення [5, с. 145]. Так само справедливим є визнання того, що положення чинного КУпАП сьогодні не можна вважати дієвим інструментом протидії адміністративним правопорушенням у сфері охорони здоров'я. Це рівною мірою стосується невідповідності вимогам сьогодення значної частини як матеріальних, так і процесуальних його норм [6, с. 5].

Підтримуючи наведені тези, потрібно відмітити те, що у перспективному законодавстві України про адміністративну відповідальність має бути враховано принцип пріоритетності прав, свобод та законних інтересів людини. Досягнути цього стратегічного пріоритету можливо, зокрема, завдяки перегляду обставин, що виключають адміністративну відповідальність.

Нагадаємо, що сьогодні такі обставини визначені у ст. ст. 17–22 КУпАП. Так, у випадку, якщо особа діяла у стані крайньої необхідності, необхідної оборони або була у стані неосудності, вона не підлягає адміністративній відповідальності. У свою чергу, допускається можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення (ст. 22 КУпАП). У такому разі орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, обмежується усним зауваженням. Крім того, положення цієї статті не застосовуються до правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 121, ч. 5 ст. 122, ст. ст. 122-2, 122-4, ч. 3 ст. 123, ч. 2–5 ст. 126, ст. ст. 130 та 161-1 КУпАП [3].

Якщо подивитися на процесуальні аспекти цієї проблеми, можна вказати на обставини, що виключають провадження у справі про адміністративне правопорушення, закріплені ст. 247 КУпАП. До таких обставин належать: 1) відсутність події і складу адміністративного правопорушення; 2) недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку; 3) неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність; 4) вчинення дії особою у стані крайньої

необхідності або необхідної оборони; 5) видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення; 6) скасування акта, що встановлює адміністративну відповідальність; 7) закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених ст. 38 цього кодексу; 8) наявність по тому самому факту щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення або нескасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також повідомлення про підозру особі у кримінальному провадженні по даному факту; 9) смерть особи, щодо якої було розпочато провадження у справі [3]. Як бачимо, окремі з обставин, що виключають провадження, тотожні обставинам, що виключають адміністративну відповідальність.

Спираючись на вказаний нами принцип пріоритету прав людини, спробуємо визначити перспективи удосконалення обставин, що виключають адміністративну відповідальність, у законодавстві України, акцентуючи увагу на психологічному стані особи, яка вчинила адміністративне правопорушення.

У попередніх дослідженнях нами наголошувалося на тому, що такі обставини, як неосудність, крайня необхідність та необхідна оборона, поряд із українським законодавством знайшли відображення у правовому масиві низки держав – учасниць ЄС, де зберігся зазначений інститут (Латвії, Литви тощо). Мова йде про стан, коли особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, не могла усвідомлювати протиправного характеру своєї поведінки. Також це стосується вчинення адміністративного правопорушення в умовах необхідної оборони або крайньої необхідності – запобігання шкоди більш важливим суспільним інтересам.

Що стосується малозначності адміністративного правопорушення, вважаємо цілком можливим і доцільним конкретизацію та імперативність звільнення від адміністративної відповідальності з цієї підстави. Так, згідно зі ст. 284 КУпАП навіть за умови винесення усного зауваження особі, яка вчинила малозначне адміністративне правопорушення, уповноважений суб'єкт має винести постанову про закриття справи [3]. З іншого боку, диспозитивність цієї норми призводить до вибірковості й корупційних ризиків при її застосуванні. Таким чином, умови і порядок малозначності мають бути чітко врегульованими.

Також вважаємо цілком необхідним нормативно закріпити звільнення від адміністративної відповідальності у зв'язку зі вчиненням адміністративного правопорушення під дією фізичного та/або психічного примусу. Така обставина дозволить краще врегулювати захист прав особи, яка допустила вчинення протиправного діяння. Причини й умови вчинення низки адміністративних правопорушень часто супроводжуються зазначеним примусом. Отже, увага до психологічного стану особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, як і своєчасне забезпечення її права на психологічну допомогу у зв'язку з цим, можуть суттєво вплинути на сутність адміністративної відповідальності.

Не менш потребує закріплення слід визнати звільнення від адміністративної відповідальності внаслідок вчинення правопорушення під дією непереборної сили або за надзвичайних обставин.

Наостанок потрібно чітко окреслити порядок і умови застосування тих чи інших обставин, що виключають адміністративну відповідальність. Досягнути цього можна через запровадження відповідних формулярів, що мають заповнюватись уповноваженими суб'єктами поряд із протоколом про адміністративне правопорушення. Вважаємо, що до типових запитань у них можна віднести такі: чи досягла особа віку, з якого настає адміністративна відповідальність; чи мала можливість усвідомлювати свої дії та керувати ними; чи розуміла, що вчинене діяння є правопорушенням; чи були дії необхідними для захисту особистих або суспільних прав або інтересів; чи становили вжиті дії єдиний спосіб захисту; чи було діяння викликане крайньою необхідністю; чи мала особа право на помилку?

Висновки. У пошуках перспектив удосконалення законодавчого закріплення обставин, що виключають адміністративну відповідальність, варто не лише зважати на національні традиції, а й намагатися адаптувати вітчизняне законодавство до стандартів, діючих у ЄС [7, с. 175].

Забезпечення всебічного розгляду справ про адміністративні правопорушення неможливе без розширення й уточнення переліку обставин, що виключають

адміністративну відповідальність. Наразі у КУпАП не передбачено спеціальної процедури встановлення обставин, що виключають адміністративну відповідальність, але у більшості випадків такі обставини встановлюються при судовому розгляді справ про адміністративні правопорушення. Це заважає ефективному захисту прав та законних інтересів осіб, стосовно яких розглядається питання про притягнення до адміністративної відповідальності, зокрема щодо такого аспекту, як психічний і фізичний стан правопорушника. Відповідно, вкрай важливим завданням сьогодні є розробка якісно нового кодифікованого акта про адміністративну відповідальність. Вважаємо, що практичне втілення розглянутих моментів сприятиме удосконаленню законодавчого закріплення обставин, що виключають адміністративну відповідальність, та забезпечить справедливий і об'єктивний розгляд справ про адміністративні правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
2. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
4. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
5. Логвиненко Б. О. До проблеми віку, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність. *Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід : матеріали Міжнародної науково-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 жовт. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 144–147.
6. Логвиненко Б. О. Провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони здоров'я : навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 106 с.
7. Lohvynenko B., Podoliaka A., Domin Y., Kolesnikova I., Salaieva K. Counteraction to corruption during public procurement of medicinal products. *Georgian Medical News*. 2022. No. 323. P. 175–179.

Надійшла до редакції 15.02.2024

Прийнято до опублікування 26.02.2024

References

1. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [The Code of Administrative Proceedings of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 06.07.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>. [in Ukr.].
2. Pro administratyvnu protseduru [On the administrative procedure] : Zakon Ukrainy vid 17.02.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>. [in Ukr.].
3. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [The Code of Ukraine on Administrative Offenses] : Zakon Ukrainy vid 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> [in Ukr.].
4. Kolpakov, V. K. (2008) Administratyvna vidpovidalnist (administratyvno-deliktne pravo) [Administrative liability (administrative and tort law)] : navch. posibnyk. Kyiv : Yurinkom Inter. 256 p.
5. Lohvynenko, B. O. (2019) Do problemy viku, pislia dosiahnennia yakoho настаie administratyvna vidpovidalnist [On the problem of the age of administrative responsibility]. *Aktualni problemy zabezpechennia publicznego poriadku ta bezpeky v suchasnykh umovakh: vitchyzniani ta mizhnarodnyi dosvid : materialy Mizhnarodnoi nauково-prakt. konf.* (m. Dnipro, 25 zhovt. 2019 r.). Dnipro : Dnipro. derzh. un-t vnutr. sprav, pp. 144–147. [in Ukr.].
6. Lohvynenko, B. O. (2020) Provalzhennia v spravakh pro administratyvni pravoporushennia u sferi okhorony zdorovia [Proceedings in cases of administrative offenses in the field of health care] : navch. posibnyk. Dnipro : Vydavets Bila K.O. 106 p. [in Ukr.].
7. Lohvynenko, B., Podoliaka, A., Domin, Y., Kolesnikova, I., Salaieva, K. (2022) Counteraction to corruption during public procurement of medicinal products. *Georgian Medical News*. 2022. No. 323, pp. 175–179.

ABSTRACT

Anna Zhelizniak Prospects for improving the legislative consolidation of circumstances excluding administrative liability. The article attempts to substantiate the prospects for improving the legislative consolidation of the circumstances excluding administrative liability. It is emphasized that modern approaches to the regulation of public relations by administrative and legal provisions are concentrated within three components: administrative proceedings, administrative cases (administrative procedures) and cases of administrative offenses (misdemeanors). The author emphasizes that the

principle of priority of human rights, freedoms and legitimate interests should be taken into account in the future legislation of Ukraine on administrative liability. The author emphasizes the need for specification and imperativeness of exemption from administrative liability if the offense committed is insignificant, as well because of an offense committed under the influence of force majeure or extraordinary circumstances. The author emphasizes the expediency of exemption from administrative liability in connection with the commission of an administrative offense under the influence of physical and/or mental coercion. The author substantiates the expediency of regulating the procedure for filling in the forms on the existence of circumstances excluding administrative liability. The author concludes that ensuring a comprehensive consideration of cases of administrative offenses is impossible without expanding and clarifying the list of circumstances excluding administrative liability. The author emphasizes that the Code of Administrative Offenses does not provide for a special procedure for establishing circumstances excluding administrative liability. This state of affairs hinders the effective protection of the rights and legitimate interests of person's subject to administrative liability. The author supports the position that it is necessary to develop a qualitatively new codified act on administrative liability in Ukraine in the future.

Keywords: *administrative liability, circumstances, administrative offense, improvement, exemption from liability, psychical state, psychological assistance, European integration.*

УДК 343.54

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-401-407

Альона ПОНОМАРЬОВА ©

аспірант

(Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЗА УЧАСТІ ДИТИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглянуто проблему домашнього насильства за участі дітей у зоні активних бойових дій на території України. Проаналізовано статистичні дані щодо загальної кількості звернень за фактом домашнього насильства та внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, за ст. 126-1 Кримінального кодексу України. Зроблено висновок, що в умовах воєнного стану додалися нові категорії громадян, які перебувають у зоні ризику, щодо яких вже скоєне домашнє насильство або які є кривдниками, – внутрішньо переміщені особи та військовослужбовці. Розглянуто випадки протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану, зокрема за участю дітей. Визначено рекомендації для підвищення ефективності протидії домашньому насильству за участю дітей.

Ключові слова: *домашнє насильство, дитина, неповнолітній, кримінальна відповідальність, воєнний стан.*

Постановка проблеми. З 24 лютого 2023 р. Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 [1] в Україні введено воєнний стан на підставі відповідного закону. У зв'язку з цим слід констатувати, що вплив війни на суспільство, окрему сім'ю має травматичний характер, що неодмінно призводить до погіршення відносин між членами родини, випадків вчинення домашнього насильства, зокрема за участі дитини. Війна, що триває в Україні вже два роки, формує явище, котре в межах психоаналітичної доктрини відоме як «невроз нав'язливого стану», що втілює відповідну невротичну настанову на мстивість, боротьбу і озлоблення. Такий стан безпосередньо пов'язаний із ворожістю та вчиненням кримінальних правопорушень на основі ненависті. В умовах збройного конфлікту виникають нові завдання, для вирішення яких необхідно вжити оперативних заходів.

Первинне уявлення про напрям та окремі ознаки тенденцій змін у криміногенній обстановці можна сформулювати, порівнюючи дані статистичної звітності про рівень злочинності, котрий фіксували до початку війни та протягом неї. Так, М. Змисла